

zvezah, ne da bi mu mogel do živega. Ključ mi je nevede dala Njivarica, ki mi je povedala čudo povedk in besed in pesmi. V njeni pravljici o kraljevi hčeri in vojaku berem: *A zat pótén alóre te oní, te re o djaŕy, o mieŭ dódis soudáde tvi éjto, kó e su oníali njaá palác. Sô ministrúali.* (Potem tale, ta kralj, je imel dvanajst vojakov, ki so oníali njegov dvorec.) Sledi razlaga: *so ministrúali*, so varovali, držali, oskrbovali. *Oní-*

ati je glagol *passé-partout*, ko ti ne pride ustrežna beseda na misel, rečeš *oníati*. Kakor rečeš *oní*, če ti ne pride takoj na jezik samostalniki. Onegaviti, torej, brez slabega pomena: kot indiferentni *passé-partout*.

Na mah so mi postala jasna številna mesta v drugih povedkah, kjer se glagol *oníati* šopiri.

Pavle Merkù
Trst

MONOGRAFIJA O SLOVANSKIH ŠTEVNIKIH*

Pričujoče delo o slovanskih števniki je rezultat avtorjevega večletnega zanimanja za probleme števniki (prim. bibliografijo na koncu knjige). Slovanski števniki so bili raznovrstni tako po obliki kot po načinu označevanja količine. Avtor jih pojmuje kot vrsto izrazov za označevanje količin, ki so se začele razvrščati v urejen sistem. In prav silnice tega razvoja je avtor poskušal izluščiti.

Monografija je razčlenjena na štiri dele: semantični pogoji za nastanek števniki besedne vrste, besedotvorje števniki in prehod v posebno besedno vrsto, oblikovne spremembe slovanskih števniki, spremembe sintaktičnih lastnosti števniki.

Delo temelji na naslednjih postavkah: a) elementi, ki sestavljajo neko besedno vrsto, imajo gotovo skupno semantično in oblikovno osnovo, b) geneza nove besedne vrste je v tem, da postane podobna semantika spodbuda za enotenje oblikovne plasti besed in podobno obnašanje v govorni verigi. Šele relativna skladnost obeh dovoljuje izdvajanje besedne vrste kot celote.

Začetki abstraktnega mišljenja so bili pogoj za nastanek abstraktne predstave o količini in številu. Količina je bila lahko pojmovana kot (ne-)razčlenjena celota, razlikovalo pa se je tudi gledanje na te prvine količin glede na prostor in čas. Pri Slovanih so bili glavni števniki prvotno vezani na štetje predmetov, ki so tvorili prostorsko verigo; časovno zaporedno pojavljanje predmetov je izražal tip *petkrat*. Vrstilni števniki npr. *pěti* izražajo ne le to predmetovo lastnost, da je *pěti* po vrsti, temveč tudi, da je število vseh predmetov v tej celoti *pet*. Iz njih izpeljani abstraktni samostalniki (tip *pet*) so prvotno pome-

nili le končni, *pěti* predmet, po izgubi starih števniki pa začnejo pomeniti tudi količino. Števniki tipa *dvoj* so prvotno kazali na količino kot na lastnost celote, sestavljene iz delov. Ločilni pomen je še danes ohranjen le v delu slovanskih jezikov (tudi v sloven.), drugod je prevladal količinski. Vsak od teh števniki je imel še dodatne pomeni, ki so pa začeli stopati v ozadje spričo pomena količine in števila. Obstajata torej vertikalni in horizontalni števniki sistem. Horizontalni je sestavljen iz števniki z različnimi pomenskimi niansami (*dva*, *pet*, *dvoj*, numerativi), vertikalni pa se je gradil ob naravnih številčnih vrsti (*eden*, *dva*, *tri*...). Poleg sistema, ki je rasel ob naravnem številčnem, so obstajali še drugi, manj splošni rus. *gorstě*, *povesmo*, *pučok* ali pa rus. *kopna*, *krestec*, *skird* itd. Ti tipi štetja so največkrat omejeni na merjenje popolnoma določenih stvari: lanu, žitaric itd. Posamezni izrazi teh sistemov so zelo redko prodirali v vertikalni števniki sistem: kašub. *kopa* »60«, *połkopy* »30«, sln. dial. *red* »10« (*dve redi* »20«). V tem poglavju obravnava avtor tudi besede tipa *maló*, *mnogo* itd., ki bi jih, kadar označujejo količino, četudi nedoločeno, šteli z enako pravico med števniki kot med prislove. Števniki so blizu terminološkemu sistemom, saj jim manjka modalnost, ekspresivnost, polisemija, homonimija in sinonimija.

Naravna številčna vrsta je brezkončna, izražamo pa jo s končnim številom korenov. Slovani so imeli desetinski sistem štetja. Ponekod najdemo primere, ki kažejo na drugačne tipe (*dvajsetinskega*, *štiridesetinskega*, *devetdesetinskega* itd. — rezij. *trikrat dvajsti* »60«), vendar jih največkrat razlagajo kot tuje vplive.

Posebne korene imamo za števniki prve desetice in ogljšča (*sto*, ki je v etimološki zvezi z *deset*, *tisoč* itd.), čeprav srečujemo

* A. E. Suprun, Slavjanskije čislitel'nye. Minsk 1969.

tudi tu decimalni tip graditve *disq(t) dišat* »100« v polabščini, kar je verjetno srednem. vpliv in dluž. *žaseš stow* »1000«. Vmesni števniki se tvorijo najpogostejše z množenjem in seštevanjem, le ponekod z odštevanjem in deljenjem dveh ali več števnških korenov. Zloženi so v podrednem odnosu in sestavljeni v prirednem. Slednji so doživeli manj sprememb, prvi so se zrasli v enovite besede (dvanajst, dvajset itd.) Drugi del teh besed postaja vse bolj nosilec gramatičnih odnosov, prvi element pa ostaja nosilec pomena. Pri vseh vrstah števnikov pride do vplivanja enih oblik na druge v vseh slovanskih jezikih (trideset po petdeset, petero po četrveru itd.). Numerativi so prodrli v vertikalni sistem na mejah med različnimi vrstami štetja.

Števniki so bili lahko le dualia in pluralia tantum (2-4) ali singularia tantum (tip *pet*—pri petinskem načinu štetja bi bil lahko tudi v dvojini ali množini). Pri števnških je opozicija kategorije števila bila le znotraj vertikalnega sistema (drugače pri *deset, sto*). Raba množ. pri števnških 3, 4 in edn. pri števnških tipa *pet* je povezana z (ne-)razčlenjenim pojmovanjem količine. Težnja po notranji enotnosti poskuša njihov odnos do kategorije števila nevtralizirati. To ni moglo priti v polni stopnji do izraza v jezikih, ki so ohranili dvojino (tudi sloven.), ker le-te podpira ujemalni odnos števnikov 2-4. Poenotenje na osnovi množine ni nikjer do konca uresničeno, saj rabo ednine podpira semantika abstraktnega števila.

Spol nekateri števniki imajo (tip *pet, sto*), drugi se po spolu pregibajo (*dva, dve*). Kadar števnik označuje količino predmetov kot lastnost, se približuje pridevnikom in ima različne spole, kadar pa izraža abstraktno število, se bolj bliža samostalnikom. To dvojnost skušajo nekateri jeziki premostiti z nevtralizacijo spola; le-ta bi istočasno dovoljevala količinski in števil-

ski pomenski odtonek. V slovenščini pa kategorija spola še živi, morda zato, ker ujemalni odnos števnikov ni bil prizadet.

Sklonski sistem števnikov se povsod poenostavlja. Tako se zmanjšujejo nasprotja med funkcijo sklonov pri različnih števnških, med abstraktnjšim pomenom v nomin. in močnim predmetnim pomenom v stranskih sklonih. V odvisnih sklonih se uveljavlja večinoma pridevniški tip sklanjatve. Števniki 2-4 se v nom. v slovanskih jezikih različno razvijajo, le jeziki z ohranjeno dvojino ostajajo pri starem. Kljub najrazličnejšim medsebojnim vplivom kategorija sklona ni nikjer povsem izginila (v bolg. in mak. ni več deklinacije). Čeprav je včasih sklonska oblika navidez izginila, pa priča sintaktično nasprotje glavnega in odvisnega sklona, da gre prej za sklonsko homonimijo. Vendar pa opozicija *glavni-odvisni* sklon še ohranja napetost, ki je v srbohrv. pripeljala do izgube odvisnih sklonov pri števnških tipa *pet*.

V zadnjem poglavju se avtor ukvarja predvsem s sintaktičnimi vprašanji: kako se vežejo števniki s samostalniki, kakšno obliko ima zaimensko ali pridevniško dopolnilo ob zvezi števnik + samostalnik, kakšno je razmerje med števnikom in predikatom, kadar števnik izraža količino ali abstraktno število.

S to knjigo je avtor izpričal široko in poglobljeno poznavanje problematike števnikov nasploh in v slovanskih jezikih še posebej. Prav zaradi takšne zasnove je delo zanimiv prispevek; avtor opazuje in analizira odnose med posameznimi števniki kot odnose v sistemu in se tako dokoplje do njihove funkcionalne vrednosti. Ugotavljanje funkcionalnosti in rdeče niti v razvoju števnikov pa je včasih moralo nekoliko zapostaviti posebnosti v posameznih jezikih.

Alenka Šivic
Ljubljana

ŠTUDIJA O PREDLOGIH V BELORUŠČINI*

V zvezi s pogostejšimi obravnavami sintaktičnih vprašanj so v slovanskih jezikih tudi predlogi deležni bolj vsestranskih in temeljitejših analiz. V jezikoslovju se čedalje močnejše utrjuje zavest, da imajo tudi manj »pojavne« besede v jezikovni zgradbi po-

membno mesto. Za jezikoslovca so te »pomozne« besede še posebej vabljuje, saj skrivajo v sebi številne in včasih težko zaznavne odtone sintaktičnih odnosov.

Avtor monografije P. P. Šuba je znan beloruski jezikoslovec (prim. Belaruskae movaznaŭstva. Biblijagrafičny ukazal'nik.

* P. P. Šuba, Prynazounik u belaruskaj move. Minsk 1971. Str. 224.